

ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ

№ 7 (128)
2023

ISSN 2181-6514

WWW.ITM.UZ

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ОММАБОП ЖУРНАЛ

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ОБЩЕСТВЕННЫЙ ЖУРНАЛ

СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

- ✓ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ НАЗАРИЯСИНING ФАЛСАФИЙ ЖИҲАТЛАРИ
ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ КОНЦЕПЦИЙ ОБРАЗОВАНИЯ И ЭТИКИ ВОСПИТАНИЯ
- ✓ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ КОНЦЕПЦИЯЛАР ТАРИХИ
ИСТОРИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ И ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ КОНЦЕПЦИЙ
- ✓ КАСБИЙ ТАЪЛИМ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
- ✓ МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ
ДИСТАНЦИОННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
- ✓ КАСБГА ЙЎЛЛАШ
ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ОРИЕНТАЦИЯ
- ✓ ТАЪЛИМ ПСИХОЛОГИЯСИ
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ
- ✓ УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМ
НЕПРЕРЫВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
- ✓ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ
- ✓ ОИЛА ВА МАКТАБ
СЕМЬЯ И ШКОЛА
- ✓ МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ
ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Umarov Azizbek Vaxobovich,

Andijon mashinasozlik instituti tayanch doktoranti

TA'LIMNI AXBOROTLASHTIRISH SHAROITIDA BO'LAJAK MUHANDIS-PEDAGOGLARNING MEDIAMADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING AMALIY MEKANIZMI

UO'K: 378.091.3:004:62

DOI: 10.34920/SO/VOL_2023_ISSUE_7_1

UMAROV A.V. TA'LIMNI AXBOROTLASHTIRISH SHAROITIDA BO'LAJAK MUHANDIS-PEDAGOGLARNING MEDIAMADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING AMALIY MEKANIZMI

Maqolada ta'limni axborotlashtirish sharoitida bo'lg'usi muhandis pedagoglarning mediamadaniyatini rivojlantirishning amaliy mexanizmi to'g'risida gap boradi. Bugungi kunda muhandis-pedagoglarni mehnat bozori talab va ehtiyojlari doirasida tayyorlash ularda oliy ta'lim muassasasida mediamadaniyatini maqsadli va tizimli rivojlantirish zarurligini yangicha ahamiyat kasb etayotganligi va ilmiy muammoga aylanishi asoslangan.

Tayanch so'z va tushunchalar: media, mediamadaniyat, mediasavodxonlik, mediakompetentlik, mediata'lim, kognitiv, elektrik media, meditatsiya.

УМАРОВ А.В. ПРАКТИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ МЕДИАКУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассказывается о практическом механизме развития медиакультуры будущих инженерных педагогов в условиях информатизации образования. Сегодня подготовка инженерно-педагогов в рамках требований и потребностей рынка труда основана на том, что необходимость целенаправленного и системного развития медиакультуры в высшем учебном заведении приобретает для них новое значение и становится научной проблемой.

Ключевые слова и понятия: медиа, медиакультура, медиаграмотность, медиакompetentность, медиаобразование, познавательные, электрические медиа, медитация.

UMAROV A.V. PRACTICAL MECHANISM OF DEVELOPMENT OF MEDIA CULTURE OF FUTURE ENGINEERS-TEACHERS IN THE CONDITIONS OF INFORMATIZATION OF EDUCATION

The article will talk about the practical mechanism for the development of mediamadanism of future mukhandis educators in the conditions of informatization of Education. Today, the training of engineering educators within the requirements and needs of the labor market is based on the fact that in them a new importance is attached to the need for the targeted and systematic development of mediamadanism in a higher educational institution and becomes a scientific problem.

Key words and concepts: media, media culture, media literacy, media competence, media education, cognitive, electric media, meditation.

Kirish. O'zbekistonda xorijiy ta'lim tajribalari asosida ta'limning yagona axborot-ta'lim portallarini shakllantirish, fanlarning yagona axborot-metodik ta'minotini yaratish imkonini beradigan fan portallarini yaratish, axborot resurslaridan ta'lim jarayonida foydalanish metodikalarini ishlab chiqish, oliy ta'lim muassasalarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, vositalari bilan jihozlash, talabalar, o'qituvchilar va tadqiqotchilarning jahon ta'lim resurslari, zamonaviy axborot resurs markazlari ma'lumotlar bazalariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish muhim vazifalardan hisoblanadi. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida yaratilayotgan sharoitlardan maqsadli foydalanish, ta'lim sifatini oshirish imkonini beruvchi zamonaviy ish tajribalar, o'qitishning ilg'or yondashuvlarini ommalashtirish, o'quv jarayonida axborot texnologiyalarini qo'llashning pedagogik muammolarini hal etishga yo'naltirilgan tadbirlar, treninglar, ilmiy munozaralar, davriy konferentsiyalarni muntazam tashkil etish ham oldimizda turgan asosiy masala sifatida qaralmoqda. Shundan kelib chiqib, "ta'lim tizimining barcha bosqichlarida qog'oz shaklidagi materiallarni raqamlashtirish formatlaridan foydalanishni qo'llab-quvvatlash hamda xuddi shunday yondashuvga ko'ra mavjud o'quv jarayonini raqamlashtirish doirasini muttasil kengaytirib borish lozim"¹.

Mavzuning dolzarbligi. Hozirgi jamiyatda bilimlar inflyatsiyasi holati kuzatilmoqda. Bu esa oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonida, ma'naviy-ma'rifiy faoliyat, mustaqil ta'lim uchun media-ta'lim maydoni kontentini yaratish vazifasini qo'yadi. Bu kontentni faol va zamonaviy tendentsiyalarga, shuningdek, talabalar ehtiyojlariga mos keladigan qilib modifikatsiyalash maqsadida ta'limga yo'naltirilgan zamonaviy texnik vositalar va dasturiy ta'minotni tahlil qilishi zarur.

Maqsad. Manbalarda ta'limni axborotlashtirishning bosh maqsadi axborotlashgan jamiyat sharoitida ta'lim tizimi qatnashchilarini (pedagog kadrlar, ta'lim oluvchilar, texnik-muhandis xodimlar, ma'muriy-boshqaruv xodimlari va boshqalar) hayot faoliyatlaridagi maishiy, ijtimoiy va kasbiy sohalariga to'liq va samarali

ishtirok etishlariga tayyorlashdan iborat bo'lib, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) sohasidagi ta'lim rivojlanishi muammolarining kompleks hal etilishi kadrlar tarkibini yuqori malakali mutaxassislar bilan to'ldirish, xodimlarning kasb darajasini oshirishni ta'minlashi ta'kidlanadi.

Ta'limni axborotlashtirish sharoitida oliy ta'lim muassasasi o'qituvchisining asosiy vazifalaridan biri – yangi axborot va media-madaniy texnologiyalar vositalaridan foydalanish shartlari va usullarini aniqlashdan iboratdir. Aniqlangan va tahlil qilingan shart-sharoitlar muqarrar ravishda integratsiyalashib, tabiatan har xil bo'lgan talaba shaxsining media kompetentligini rivojlantirish jarayonini amalga oshirish uchun oliy o'quv yurtida mediatirlashtirilgan o'quv muhitini tashkil etishga qaratilgan pedagogik holatlarning kompleks birligini tashkil qiladi.

Mavzu bo'yicha boshqa olimlar ilmiy asarlari qisqacha tahlili. Tadqiqotchi olim A.Andreevning mulohazalariga ko'ra, "Axborotlashgan ta'lim muhiti bu pedagogik tizim va uning ta'minoti birligi bo'lib, moliyaviy, iqtisodiy, moddiy-texnik, me'yoriy va marketing boshqaruvining qo'yi tizimidir"².

Talabalarning media madaniyati rivojlanganligini aniqlash ko'p bosqichli jarayon hisoblanib, bunda maqsadga yo'naltirilgan tadqiqot metodlaridan foydalaniladi. Tadqiqot ishi doirasida kuzatish metodidan keng foydalanildi. Kuzatish metodining mohiyati shundaki, tadqiqotchi mutaxassis boshqa shaxsning xatti-harakatlarini, xulq-atvorini kuzatadi va xulosa chiqaradi. Ilmiy kuzatishlar jarayonida tadqiqotchi kuzatadigan obyektlarni nihoyatda diqqat bilan aniqlash, pala-partishliklarga yo'l qo'ymasligi lozim.

Maqolaning ilmiy mohiyati. Ilmiy-texnik taraqqiyot, raqamli texnologiyalarning tezkor rivojlanib borayotgani pedagog shaxsiga yangi talablarni qo'ymoqda. Hozirgi davrda muhandis-pedagoglarda ma'lumotlarni o'zlashtirish va qayta ishlash, ularni kasbiy-pedagogik faoliyatda qo'llash bilan bog'liq ko'nikmalarni rivojlantirish bilan birga, tizimli ravishda media madaniyatini, mustaqil o'z-o'zini shaxsiy va kasbiy rivojlantirish

¹ Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегиялари. – Т.: Ўзбекистон, 2021. – Б. 190-191.

² Дендева Б. Информационные и коммуникационные технологии в образовании // Монография. – М.: 2013. – С. 318. – https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000210843_rus

rish kompetensiyasining shakllanganligi dolzarb ahamiyatga ega.

Barcha sohalarida bo'lgani kabi ta'lim sohasida faoliyat ko'rsatadigan mutaxassislardan ham hayot davomidagi ta'lim (lifelong learning) asosiy talablardan biri bo'lib bormoqda.

Oliy ta'lim muassasalari talabalarning media vositalaridan foydalanishining holati ularning qiziqishi, ehtiyojidan kelib chiqqan holda belgilanadi deb aytish, ayni haqiqat. Quyida talabalarning media vositalaridan foydalanishidagi mavjud holatni keltirish mumkin:

I. E-Learning platformalari. Deyarli barcha oliy ta'lim muassasalari talabalarning E-Learning-Platformalaridan foydalanishi uchun qulay imkoniyatlar taqdim etadi. Bularning ichida eng ommalashganlari qatoriga Moodle yoki Blackboard kabi platformalarni keltirib o'tish mumkin. Mazkur platformalar orqali talabalar turli o'quv kurslari, forumlarda ishtirok etishi, onlayn rejimda topshiriqlar bajarishi, yuklab olishi, shuningdek turli o'quv materiallaridan foydalanishi mumkin bo'ladi.

II. Onlayn-tadqiqot imkoniyatlari. Talabalar internet tarmog'i orqali o'quv loyihalari, topshiriqlar yoki uy vazifalari uchun ma'lumotlar qidirishadi. Keng ommalashgan onlayn-tadqiqot imkoniyatlari sifatida Google qidiruv xizmati, ilmiy ma'lumotlar bazasi sanalgan JSTOR yoki PubMed kabilarni keltirish mumkin.

III. Ijtimoiy tarmoqlar. Talabalar orasida eng ommalashgan media vositalar sarasiga ijtimoiy tarmoqlar kiradi. Ulardan eng mashhurlari Telegram, Facebook, Whatsapp, Twitter yoki Instagram. Bular orqali talabalar o'z o'qish faoliyati yoki shaxsiy qiziqishlari asosida boshqa talabalar bilan aloqa qilishadi.

IV. Elektron kitoblar va jurnallar. Talabalar orasida kutubxonaga bormasdan elektron kitoblar va jurnallardan foydalanish ham qulay, ham intensivlashib bormoqda. Hozirgi kunda eng so'nggi ilmiy tadqiqot natijalari asosan elektron kitoblar va jurnallar ko'rinishida keng ommaga taqdim etilmoqda.

V. Videokonferensiyalar. Masofaviy ta'limning mazmun va mohiyati ortib borishi natijasida virtual o'quv xonalari vujudga kelmoqda. Virtual o'quv xonalarida asosan videokonferensiyalar asosida o'quv mashg'ulotlari tashkil etiladi. Videokonferentsiya onlayn rejimdagi

ma'ruza hamda seminarlarni tashkil etishning asosini tashkil etadi.

VI. Turli mobil ilovalar (App). Talabalarning o'quv faoliyatida qulaylik keltiruvchi bir qator mobil ilovalar mavjud. Jumladan, ularning muhim sanalar, uchrashuvlarini tashkil etishga qaratilgan mobil ilova, mindmap tashkil etish uchun ilova, xorijiy tillarda yangi so'zlarni o'rganish uchun ishlab chiqilgan ilovalarni keltirib o'tish mumkin.

Mediamadaniyatning ajralmas sifatida mediaga qaramlikdan himoya qilish metodlarini bilish hisoblanadi. Quyida pedagogik kuzatishlar hamda ilmiy tadqiqotlar asosida shakllantirilgan mediaga qaramlikni bartaraf etuvchi metodlar keltirib o'tilgan.

VII. Vaqt menejmenti. Mediaga qaramlikni samarali usuli sifatida vaqt menejmenti keng imkoniyatlarni taqdim etadi. Bunda talaba kunlik mediadan foydalanishi uchun vaqt chegarasini qat'iy belgilaydi va bunga amal qiladi. Buni nazorat qilishda mobil ilova yoki timerdan foydalanish mumkin bo'ladi.

VIII. O'rganish muhiti. Talabalar uchun o'qish va o'rganish muhiti hal qiluvchi ahamiyatga ega. Hozirgi axborotlashgan jamiyatda o'qish va o'rganishdan chalg'ish ortib bormoqda. Chalg'ituvchi omillarni kamaytirish yoki butunlay bartaraf qilish o'rganish samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Media vositalariga vizual chalg'ishni kamaytirish yoki bartaraf etishda o'rganish joyi va muhitini tashkil etish lozim bo'ladi.

IX. Qat'iy yo'naltirilgan ta'lim. O'rganish jarayonida media vositalariga chalg'imaslik uchun qat'iy maqsad asosida faqat o'rganish faoliyatiga diqqat-e'tiborni qaratish lozim bo'ladi. Misol uchun, agar talaba biror loyiha ustida ishlayotgan bo'lsa, shaxsiy kompyuterdagi barcha qo'shimcha chalg'ituvchi dasturlarni berkitib qo'yishi, mobil telefonini ko'zga ko'rinmas joyga olib qo'yishi samara beradi.

X. Bir vaqtda ko'p vazifalarni bajarishdan saqlanish (Multitasking). Bu talabalarning o'zlashtirish samaradorligiga ta'sir qilib, bosim ostida o'rganish hisini uyg'otadi. Shaxsiy kompyuterda ishlaganda ham bir qator fayllarni yoki dasturlardan foydalanmasdan, faqat kerakli va zarur fayl va dasturlar bilan ishlash tavsiya etiladi. Shunda barcha vazifalarni navbatma-navbat bajarilishiga erishiladi.

XI. Chalg'ituvchi omillardan saqlanish. Talaba ma'lum bir mediamanba orqali chalg'ishini bilsa, imkon qadar ma'lum bir o'rganish vaqtida qat'iy foydalanmaslikka odatlanishi zarur bo'ladi va bu o'z navbatida mashq orqali qoida, shaxsiy tamoyil sifatida rivojlanib boradi.

XII. Tanaffuslar. O'rganish jarayonida doimiy tanaffuslar zarur bo'lib, bu vaqtda yaxshi dam olish, bu orqali samaradorlikka erishish lozim bo'ladi.

XIII. Meditatsiya. Meditatsiya ruhiyatni tinchlantirish va kontsentratsiyani yaxshilanishi uchun yaxshi samarali vosita hisoblanadi. Meditatsiya nafas olish, konsentratsiya qilish orqali ruhiyatni markazlashtirish mashqlari hisoblanadi.

Futurologik jihatdan mediamadaniyatning kelgusi rivojlanish tendentsiyalarini baholash murakkab jarayon hisoblanadi. O'z navbatida bu bir qator omillar: texnologik taraqqiyot, jamiyatdagi o'zgarishlar va iqtisodiy taraqqiyot bilan uzviy bog'liq. Shunday bo'lsada mavjud rivojlanish tendentsiyalari va rivojlanish yo'nalishlaridan quyidagi ssenariyni tasavvur qilish mumkin bo'ladi:

- mobil internet tarmog'i va ijtimoiy media mazmun mohiyati ortib boradi va axborotlar va muloqot almashinuvining ustuvor manbasi bo'lib qoladi. Ayniqsa, videomateriallarga bo'lgan talab ortib boradi. Bunda yuqori sifat va interfaollik ustuvorlikka ega bo'ladi;

- sun'iy intellekt va media bo'yicha o'z tajribasi asosida shakllangan tavsiyalarga talab ortadi. Foydalanuvchilarning shaxsiy qiziqishlari va maqsadlari ixtisoslashib boradi;

- virtual borliq texnologiyalari media vositalariga integratsiya bo'lib boradi. Foydalanuvchilar immersiv (chuqurroq) hamda interaktiv (faolroq) virtual borliq texnologiyalaridan foydalanadi va o'z shaxsiy va kasbiy faoliyatida keng qo'llaydi;

- blockchain-texnologiyalar va kriptovalyutalar media sohasidagi biznes modellari va daromad oqimlarini yaratish orqali kontentni ishlab chiqarish, tarqatish va monetizatsiya qilish usulini o'zgartirishga turtki beradi.

Ishonchli, sifat jihatdan yuqori axborot manbalariga bo'lgan ehtiyoj ortib boradi. Foydalanuvchilar ma'lumotlarning haqiqiyliги va manbalarni tahlil qilish yuzasidan professional bilimga ega bo'ladilar. Bu hozirda mavjud an'anaviy mediavositalar: televideniye va bosma

medianing formati o'zgarishiga olib keladi. Yuqorida keltirilgan futurologik tahlil texnologiyalarning rivojlanish tendentsiyasiga uzviy ravishda amalga oshiriladi.

Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak muhandis-pedagoglarda mediamadaniyatni rivojlantirishda quyidagi bosqichlar amalga oshirilishi lozim:

1. Aniq maqsadlarni belgilash. Muhandis-pedagoglarni tayyorlashda o'quv jarayoniga medialarni tatbiq etishdan avval, aniq va tushunarli maqsadni belgilashi lozim bo'ladi. Mediani o'quv jarayoniga tatbiq etish orqali qanday natijaga erishishini belgilay oladi. Bu professor-o'qituvchidan belgilangan maqsaddan og'masligini ta'minlaydi hamda o'quv jarayoni samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

2. Faol ta'limni qo'llab-quvvatlash. Medialar o'quv jarayonini samaradorligiga xizmat qiladi va talabalarning faol ta'lim olishini qo'llab-quvvatlaydi. Dars jarayonida videomaterialni tatbiq etish orqali talabalarning muzokara hamda mushohada qilishi uchun motivatsiyasini oshiradi hamda talabalarning xotirasida qolishiga erishiladi.

3. Differentsiatsiyalash. Medialarning afzallik tomonlari o'quv jarayonida differentsiatsiyalash imkonini berishdir. Bir sinfda turli o'zlashtirish darajasiga ega ta'lim oluvchilarga turli materiallar taqdim etish differentsiatsiyalashgan ta'limning asosiy shartlaridan biridir. Muhandis-pedagoglar media vositalar yordamida ta'lim oluvchilarning ehtiyojlari, qiziqishlariga mos keluvchi o'quv jarayonini taqdim etadi.

4. Doimiy qayta aloqa (feedback). Medialardan ta'lim oluvchilar bilan doimiy qayta aloqa qilish uchun ham keng foydalanish mumkin bo'ladi. Bu orqali o'quv jarayoni samarasi ortib boradi. Muhandis-pedagoglar maxsus onlayn platformalar orqali o'quvchilarning sinov ishlariga munosabat bildirish imkoniyatidan ham foydalanish mumkin. Bu orqali ta'lim oluvchilar o'zlashtirishini yaxshilash imkoniyatiga ega bo'ladi.

5. Hamkorlikni qo'llab-quvvatlash. Medialardan ta'lim oluvchilarning hamkorlikda o'rganishini qo'llab-quvvatlash uchun ham foydalanish mumkin. Muhandis-pedagoglar onlayn muzokara qilish uchun turli forumlardan foydalanish mumkin. Shuningdek, muhandis-pedagog ma'lum bir topshiriqni hamkorlikda baja-

rish uchun onlayn taqdim qilishi va bu orqali o'quvchilarning hamkorlikda o'qishi uchun motivatsiyasini oshiradi.

Mediamadaniyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan metodlar medianing madaniy fenomen sifatida insonlarda shakllanishiga xizmat qiladi. Metodlar mediamadaniyatning jamiyat hayotiga ta'sirini oshiradi.

Tadqiqotda qo'llanilgan usullar. Mediamadaniyatni rivojlantirishga qaratilgan metodlar quyidagilardan iborat:

1. Medianing mazmunini tahlil qilish. Bu metod orqali televideniye, filmlar, ko'rsatuvlar yoki gazetadagi maqolalar tizimli ravishda tahlil qilinadi. Bundan maqsad tahlil asosida jamiyat hayotida dolzarblik kasb etadigan mavzular, an'analar, muammolar va rivojlanish yo'nalishlari identifikatsiya qilinadi.

2. Tanqidiy nutq tahlili. Mazkur metod media mazmuniga singdirilgan g'oyalar va turli guruhlarining qiziqishini mediada qo'llanilgan bayon qilish tili va mazmunini tanqidiy tahlil qilishni tavsif etadi.

3. Etnografiya. Bu talabalar media manbalarni qabul qilish, anglash va mohiyatini tushunishini o'rganuvchi metod. Bunda suhbat, kuza-tish va boshqa kvalitatif metodlar qo'llaniladi.

4. Tarixiy tahlil. Bu metod medialarni artefakt sifatida qarab, ma'lum bir vaqtdagi jamiyat talablari va madaniy qadriyatlarni taqqoslab o'rganadi.

5. Tarmoqlararo bog'liqlik. Bu metod orqali medialararo bog'liqlik, taqdim etishdagi ustuvorliklar o'rganiladi.

Bo'lajak muhandis-pedagoglar kattalar ta'limi, kasbiy ta'lim yoki maktab ta'limida faoliyat ko'rsatishi nuqtai nazaridan barcha sohalarida o'quv jarayonida medialardan samarali foydalanish, tatbiq etish va jamiyatda bo'layotgan voqe-likni medialarda yoritilishiga o'z munosabatini bildirish zarurati bor.

Mediakompetentsiya mediamadaniyatni muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun asos bo'ladi. Bu asosan texnika sohasidagi yangiliklar (Know-how)dan xabardor bo'lish, medialarni tanqidiy baholay olish, o'qitish va o'rganish jarayoniga integratsiya qila olishini qamrab oladi.

Maqolada keltirilgan ilmiy natijalar, xulosa va takliflarning asoslanganligi. Tadqiqot ishi doirasida bo'lg'usi muhandis-pedagoglarning mediamadaniyatini rivojlantirishga doir bir qator kom-

pleks topshiriqlar ishlab chiqildi va tajriba-sinov obyektlariga tatbiq etildi. Bu topshiriqlar talabalarining amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishi, tanqidiy va tizimli fikrlashi va mediamadaniyatni rivojlanishiga xizmat qiladi. Quyida keltirilgan topshiriqlar shuningdek, o'quv jarayonini real vaziyatlarga bog'liqligini hamda talabalarda refleksiv ko'nikmalarni rivojlantiradi:

1. Mediatahlil. Quyida keltirilgan tahliliy maqolani tanqidiy baholang. Maqola manbasini ishonchliligini tekshiring. Maqolada ma'lum bir positsiyani himoya qilish yoki manipulyatsiya usulini baholang.

2. Mediamahsulot. Muhandislik sohasiga doir mediamahsulot shakllantiring. Mediamahsulot sifatida blog, video yoki podcast tayyorlashingiz mumkin. Mediamahsulot uchun samarali, o'z g'oyalaringizni aniq va to'liq namoyish etib bera oladigan media elementlar tanlang.

3. Ma'lumotlar xavfsizligi va shaxsiy hudud. Ijtimoiy tarmoqlarni ma'lumotlar xavfsizligi va shaxsiy hudud nuqtai nazaridan tadqiq qiling. Shaxsiy ma'lumotlaringizni himoya qilish va onlayn ravishda shaxsiy hududingiz xavfsizligini ta'minlashga doir ro'yxat ishlab chiqing.

4. Ishonchli va soxta xabarlar. Munozaraga sabab bo'lgan yoki soxta xabar deb topilgan xabarlardan birini tanlang. Xabarining soxta xabar deb topilishiga sababni asoslang. Soxta xabarining asosiy belgilarini aniqlang. Xabarni o'z mutaxassisligingizdan kelib chiqqan holda tanlang.

5. Mediaetika. Kichik guruhda media bilan bog'liq etikaga doir muzokara o'tkazing. Mavzu sifatida shaxsning rozilgisiz rasmlaridan foydalanish, kibermobbing yoki medianing jamiyatga, insonlarga ta'siri xususida bahslashing. Mediadan mas'uliyatli foydalanishning asosiy qoidalari va xulq-atvor me'yorlarini ishlab chiqing.

6. Mediatanqid. Mutaxassisligingizga doir teleko'rsatuvni tanlang. Ko'rsatuvdagi asosiy g'oyani aniqlang. Ko'rsatuvdagi stereotiplar yoki noto'g'ri qarashlarni aniqlang. Aniqlangan fikrlardan kelib chiqqan holda sizning nazaringizda ko'rsatuvni takomillashtirish yuzasidan fikringizni bayon qiling.

7. Ommaviy axborot vositalarini tartibga solish. O'z mamlakatingizda yoki xalqaro miqyosda ommaviy axborot vositalarini tartibga soluvchilarning roli va ahamiyatini ko'rib chiqing.

Ommaviy axborot vositalarini tartibga solishning turli modellarini tadqiq qiling va turli yondashuvlarning ijobiy va salbiy tomonlarini muhokama qiling.

Shuningdek, muhandis-pedagogning media-madaniyati ularning kasbiy-pedagogik faoliyatining qaysi ta'lim muassasasida va qanday pedagogik yondashuv asosida o'quv mashg'ulotlari tashkil etilishiga bog'liq. Pedagogik kontseptsiya sifatida faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim, muammoli ta'lim yoki hamkorlikdagi ta'limni keltirib o'tish mumkin. Mazkur yondashuvlar asosida tashkil etiladigan o'quv jarayonida medialarning ahamiyati va didaktik imkoniyati turlicha.

Talabalarda mediamadaniyat media sohasidagi rivojlanish tendentsiyalari hamda jamiyatda mediaga bo'lgan ijtimoiy munosabatlar negizida birgalikda rivojlanib boradi.

Quyida media sohasidagi rivojlanish tendentsiyalari va ijtimoiy munosabatlardagi o'zgarishlar keltirib o'tilgan:

1) Insonlarning yangiliklarni "iste'mol" qilishidagi o'zgarishlar. O'tmishda yangiliklar asosan kundalik gazetalar va kechki televideniye orqali "iste'mol" qilingan. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi bilan yangiliklar manbalari juda kengaydi va odamlar yangiliklardan turli yo'llar bilan foydalana olmoqdalar. Bu esa yangiliklarning manbalarini ishonchligini tekshirishni taqozo etadi;

2) Ommaviy axborot vositalarining yangi shakllarining rivojlanishi. Texnologik taraqqiyot ijtimoiy media, podkastlar, Netflix va Spotify kabi platformalar kabi ommaviy axborot vositalarining yangi shakllarining paydo bo'lishiga olib keldi. Bular bizning "media iste'molchi"lik madaniyatimizni o'zgartirdi va ular bilan ishlashda yangi ko'nikma va malakalarni talab qiladi;

3) Madaniyat va jamiyatdagi o'zgarishlar. OAV madaniyat va jamiyatga ko'p jihatdan ta'sir qiladi. Ular g'oyalar, qadriyatlar va me'yorlarning tarqalishiga hissa qo'shadi, shuningdek, ijtimoiy harakatlarni boshlash yoki siyosiy munozaralarni boshlashga yordam beradi;

4) Internet tarmog'ining kashf etilishi. Internet tarmog'ining kashf etilishi bilan media-manbalarining formati o'zgarib ketdi. Shuningdek muloqot turlari va imkoniyatlarini ortishiga turtki bo'ldi. Natijada turli jamiyatlarda media-

madaniyatning rivojlanishi uchun katta ta'sir ko'rsatdi. Internet tarmog'i yangi ijtimoiy medialarni, platformalarni hamda ilovalarni (App) shakllanishiga turtki bo'ldi va bu insonlarning bir-biri bilan muloqot qilishi, integratsiya bo'lishi hamda muloqot qilishiga zamin yaratdi;

5) Ijtimoiy media platformalar. Facebook, Twitter, Instagram va Snapchat kabi ijtimoiy medialar insonlararo muloqotning tur va shaklini o'zgartirib yubordi. Ular ma'lumotlarni, xabarlarini va fikrlarni tarqatish, uzatish uchun keng imkoniyatlar yaratib berdi;

6) O'yin-madaniyati. O'yin-madaniyati ham keyingi yillarda keng ommalashdi unda dunyo bo'ylab millionlab insonlarning sevimli mashg'ulotiga aylanib ulgurdi. Video o'yinlar faqatgina bo'sh vaqt o'tkazish mashg'uloti emas, balki san'at orqali tasvirlash va ma'lumot berish manbasi hisoblanadi;

7) Streaming platformalari. Netflix, Amazon Prime va Hulu kabi striming platformalari odamlarning filmlar va teleko'rsatuvlarni iste'mol qilish uslubini o'zgartirdi. Ular, shuningdek, yangi seriallar va film janrlarining rivojlanishiga imkon berdi va shu bilan media madaniyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi;

8) Podkastlar. Podkastlar so'nggi yillarda paydo bo'lgan nisbatan yangi vositadir. Bu har bir foydalanuvchi uchun yakka tartibda faoliyat ko'rsatishi, loyiha shakllantirish imkoniyatini beradi.

Talabalarining o'quv faoliyatida media vositalaridan foydalanishining ko'plab afzalliklari hamda salbiy jihatlari mavjud. Me'yordan ortiq ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish yoki onlayn resurslarga chalg'ish ta'limning muvaffaqiyatsiz bo'lishiga olib keluvchi omillardan biri hisoblanadi. Aksincha maqsadli mobil ilovalar yoki media texnologiyalar talabalarining qiziqishlarini ortishiga hamda o'quv faoliyatini intensivlashtiradi. Mediamadaniyat o'z ichiga innovatsion media vositalardan oqilona va maqsadli foydalana olishni qamrab oladi.

Media vositalar sifatida turli mediata'lim platformalari, ijtimoiy media platformalari, mediaresurslar hamda virtual ta'lim texnologiyalari keltirib o'tish mumkin. Pedagogik amaliyotda mediata'lim platformalari keng qo'llanilib kelinmoqda. Tadqiqot ishi doirasida talabalarining mediamadaniyatini rivojlantirishda mediata'lim platformalari hamda ijtimoiy media platformlar-

ining nazariy uzviyligi tahlil qilindi. Shuningdek, pedagogik kuzatish hamda suhbat metodi yordamida talabalarning mediata'lim platformalari hamda ijtimoiy media platformalardan foydalanish mezonlari aniqlashtirildi:

- media ta'lim platformalaridan foydalanish holati (Moodle, Blackboard, onlayn tadqiqot imkoniyatlari, Google, JSTOR);
- ijtimoiy media platformalaridan foydalanish holati (Telegram, Facebook, Whatsapp, Twitter, Instagram);
- mediaresurslardan foydalanish holati (elektron kitoblar, elektron jurnallar);
- virtual ta'lim texnologiyalaridan foydalanish holati (virtual onlayn kurslar, videokonferentsiyalar).

Natijalar va amaliy misollar. Izlanishlar davomida bo'lajak muhandis-pedagoglarda mediamadaniyatni rivojlantirishning shaxsiy-ergonomik jihatlari aniqlashtirildi. Aniqlashtirish jarayoni pedagogik kuzatuv, manbalar tahlili hamda suhbat metodlari asosida amalga oshirildi:

- mediadan foydalanishda vaqt menejmenti tamoyillariga rioya qilinishi (chegaralangan va belgilangan vaqtda mediadan foydalanish va identifikatsiya qilib borish);
- mediadan foydalanishni nazorat qilishda maxsus mobil ilovalardan (masalan Timer) foydalanish;
- mediadan foydalanishda o'rganish muhiti (xonaning yorug'ligi tinchligi, joylashuvi)ga rioya qilinishi;
- talabalarda media vositasida o'rganishning "qat'iy yo'naltirilgan, maqsadli ta'lim" deb hisoblanish;
- medialar vositasida o'rganishda bir vaqtda bir qancha kognitiv faoliyatni bajarilishi (Multitasking).

Ma'lumki, bo'lajak muhandis-pedagoglarning mediamadaniyatini rivojlantirishning kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashning tarkibiy qismi hisoblanadi. Tadqiqot ishi doirasida media madaniyatni rivojlantirishning kasbiy-pedagogik tayyorlashga doir jihatlari o'quv-me'yoriy hujjatlar tahlili, komparativistik tahlil, pedagogik kuzatish hamda suhbat metodlari asosida quyidagi ko'rsatkichlar aniqlandi:

- bo'lajak muhandis-pedagog sifatida ta'lim oluvchilarning mediakompetentsiya-

sini rivojlantirish uchun yetarlik tayyorgarlik ko'rilganlik darajasi;

- media vositalarni o'quv jarayonida "o'quv vositasi" sifatida qo'llay olishlik;
- zamonaviy mediamanbalarning didaktik imkoniyatlarini kasbiy faoliyatga mustaqil tatbiq eta olish darajasi;
- ta'lim oluvchilarda mediamadaniyatni rivojlantirishning kasbiy-pedagogik faoliyatining tarkibiy qismi sifatida tushunishligi holati.

Tadqiqot ishi doirasida bo'lajak muhandis-pedagoglarning media madaniyatini rivojlantirishdagi ilgor zamonaviy mediatexnologiyalar o'rganildi. Mazkur mediatexnologiyalarning oliy ta'lim muassasalaridagi holati pedagogik kuzatish va suhbat metodi orqali aniqlashtirildi. OTMda o'quv jarayoniga mediatexnologiyalar yetarli integratsiyalashganligi holati quyidagi mezonlar orqali aniqlashtirildi:

- mediatexnologiyalar talabalarning faol ta'lim olishi uchun texnik va tashkiliy jihatdan yetarli tatbiq etilganligi;
- OTMda talabalarning mediamanbalar va texnologiyalardan foydalanishda differentsiyal ta'lim olishi uchun imkoniyat mavjudligi;
- OTMda mediamanbalar, texnologiyalardan foydalanish va takomillashtirishga doir muntazam fikrlar almashinuvi amaliyotga tatbiq etilganligi;
- OTMda mediatexnologiyalar vositasida hamkorlikda ta'lim olish imkoniyatlari mavjudligi;
- OTMda muhandis-pedagoglarni media-kompetentsiyani rivojlanganligini "ekspert" darajada rivojlanishi uchun yetarlik pedagogik shart-sharoitlarning mavjudligi.

Bo'lajak muhandis-pedagoglarda mediamadaniyatni rivojlantirishning kasbiy kompetentsiya hamda kasbiy identitlik bilan bog'liqlik jihatlari ko'p. Tadqiqot ishi doirasidagi pedagogik kuzatish hamda suhbat metodi orqali bu jihatlarni quyidagicha tavsiflash mumkin:

- talabalar o'zlarining mediamadaniyat nuqtai nazaridan boshqalarga o'rnak qilib ko'rsata olishligi;
- medianing imkoniyatlari va uning salbiy jihatlari bo'yicha turli muloqot va muzokarlarda ishtirok etishi yoki bu xususidagi ilmiy maqolalar bilan tanishganlik holati;
- mediakompetentlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan kurslar (onlayn)da ishtirok etishi;

- mediamadaniyatni rivojlantirishga qaratilgan ijtimoiy loyihalarda ishtirok etishi;
- mediamadaniyatni maqsadli rivojlantirish bo'yicha refleksiv qobiliyat shakllanganligi.

Pedagogik kuzatish hamda suhbat metodi vositasida talabalarda mediamadaniyatni rivojlantirishda sub'yektiv jihatlar sifatida quyidagilarni keltirib o'tish o'rinli:

- medianing, mediamanbalarining mazmunini hamda manbalarini tahlil qila olishlilik;
- medialarni hamda ularning manbalarini tanqidiy baholay olishlilik;
- medialarni etnografik tahlil qila olishlilik (kelib chiqishi, xususiyatlari);

– medialarni tarixiy yondashuv asosida mazmuni va manbasini tahlil qilish;

– medialarni boshqa medialar bilan bog'liqligini tahlil qilish.

Xulosa tariqasida ta'kidlash joizki, bo'lajak muhandis-pedagoglarning mediamadaniyatini rivojlantirishda talaba shaxsiga individual yondashuv, sub'yektiv jihatlarini tahlil qilish ham zarur. Bu esa oliy ta'lim muassasasida tashkil etilgan faoliyatlarning samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Aynan oliy ta'lim muassasasida faoliyat ko'rsatadigan tyutorlar faoliyati mazmuniga bu jihatlarni e'tiborga olishi umumiy samaradorlikni ta'minlaydi.

Adabiyotlar:

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегиялари. – Т.: Ўзбекистон, 2021. – Б. 190-191.
2. Дендева Б. Информационные и коммуникационные технологии в образовании // Монография. – М.: 2013. – С. 318. – https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000210843_rus
3. Андреев А.А., Рубин Ю.Б., Титарев Л.Г. Кафедра в системе открытого образования. Материалы конференции "Образование в информационную эпоху" – М.: МЭСИ, 2001. – С. 90-100.
4. <https://www.valamis.com/hub/lifelong-learning>
5. Sangeeta K., Shailendra S. A Critical Analysis of Privacy and Security on Social Media / 2015 Fifth International Conference on Communication Systems and Network Technologies. Gwalior, India. Volume: 978-1-4799-1797-6/15. – P. 602-608. DOI:10.1109/CSNT.2015.21.
6. Hoffmann B. Medienpädagogik. Eine Einführung in Theorie und Praxis. – Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2003. – 473 p.
7. Metz B., Pfeiffer J., Staiger M., Wichert A. Lesen, Schreiben und Kommunizieren im Internet. Theorie und Praxis teilvirtueller Hochschullehre. – Herbolzheim: Centaurus_Verlag, 2004. – Pp.19-42.
8. Муминов А.Г. "Ўзбекистонда таълим тизими: ҳолати ва истиқболлари", Журнал: Academic research in educational sciences, 2022, №3, 34-37 бетлар.
9. Иванова Л.А. Формирование медиакоммуникативной образованности школьников – подростков средствами видео /на материале уроков французского языка: Дисс.... канд. пед. наук. – Иркутск, 1999. – 204 с.

Журнал Тошкент вилояти халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институти нашри.

Журнал Сурхондарё вилояти халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институти билан ҳамкорликда нашр этилмоқда.

Журнал
ALFRAGANUS UNIVERSITY
билан ҳамкорликда
нашр этилади

МУНДАРИЖА СОДЕРЖАНИЕ

№ 7 (128), 2023

ТАЪЛИМНИНГ АХБОРОТ - РЕСУРС ТАРКИБИ / ИНФОРМАЦИОННО - РЕСУРСНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ОБРАЗОВАНИЯ

- 3 **Umarov A.V.** Ta'limni axborotlashtirish sharoitida bo'lajak muhandis-pedagoglarning mediamadaniyatini rivojlantirishning amaliy mexanizmi

ОЛИЙ ТАЪЛИМ / ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ

- 11 **Буранова Ш.У.** Талабаларни техник компетентлигини ривожлантиришда ахборот технологияларидан фойдаланиш
- 19 **Ягъяева Е.Б.** Дифференциация как условие эффективной организации самостоятельной работы студентов
- 25 **Таджибаев Б.Р.** О психологических детерминантах самостоятельной учебно-познавательной деятельности студентов вузов (обзор научной литературы)

ТАЪЛИМ ПСИХОЛОГИЯСИ / ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ

- 35 **Sattarova G.I.** Eshitishda nuqsoni bor o'smirlarda hissiy-irodaviy sifatlar shakllanishiga ta'sir etuvchi psixologik determinantlar

ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ / ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ

- 45 **Ergashev M.I.** "Kreativ kompetensiya" va "ijtimoiy kompetensiya" tushunchalarining kontekstual tahlili

МАКТАБ ТАЪЛИМИ / ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

- 56 **Раззоқов И.Д., Юлдошев И.А.** Физика фани ўқув жараёни рақамли таълим технологиялари асосида такомиллаштиришнинг педагогик жиҳатлари

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ / ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

- 62 **Ibragimova O.K.** Bolani maktabgacha ta'lim muhitiga moslashtirishning psixologik omillari

ОИЛА ПСИХОЛОГИЯСИ / ПСИХОЛОГИЯ СЕМЬИ

- 72 **Ziyavutdinova X.Sh.** Ijtimoiy rollar va qadriyatlarining ayollarga nisbatan zo'ravonlikni shakllanishiga ta'siri

- 79 **МУАЛЛИФЛАР ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ**

«Замонавий таълим» («Современное образование») журналари:

• Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2015 йил 20 мартдаги 214/2-сон қарори билан докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган (13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ ва 19.00.00 – ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ бўйича);

• **РИНЦ** маълумотлар базасига киритилган. – <https://www.elibrary.ru/contents.asp?titleid=69592>

• **CyberLeninka** илмий электрон кутубхона базасига киритилган. – <https://cyberleninka.ru/journal/n/sovremennoe-obrazovanie-uzbekistan?i=1087840>

• Журнал Ўзбекистон илмий нашрлар ахборот тизими **UzScite**да жойлаштирилиб бормоқда. – <http://uzscite.uz/journals/sovremennoe-obrazovanie/>

Журнал «Замонавий таълим» («Современное образование»):

• постановлением Президиума ВАК Республики Узбекистан от 20 марта 2015 года № 214/2 включён в перечень научных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов докторских диссертаций (по 13.00.00 – ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ и 19.00.00 – ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ);

• входит в базу данных **РИНЦ**. – <https://www.elibrary.ru/contents.asp?titleid=69592>

• входит в базу научной электронной библиотеки **CyberLeninka**. – <https://cyberleninka.ru/journal/n/sovremennoe-obrazovanie-uzbekistan?i=1087840>

• Журнал размещается в Информационной системе научных журналов Узбекистана **UzScite**. – <http://uzscite.uz/journals/sovremennoe-obrazovanie/>